

УДК 658.15

Тульчинський Р.В.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту організації

Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая

Кириченко С.О.

старший викладач кафедри економіки та підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті досліджено сутність фінансової безпеки підприємств та визначено її складну динамічну природу. Систематизовано та узагальнено фактори впливу на фінансову безпеку підприємств шляхом розподілу на складові: внутрішні, які залежать безпосередньо від підприємств; зовнішні – від поточного стану національного господарства та особливостей державного регулювання. Обґрунтовано дестабілізуючий вплив зазначених факторів на забезпечення фінансової безпеки вітчизняних підприємств шляхом розгорнутого їхнього аналізу. Запропоновано напрями забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах системної кризи національного господарства.

Ключові слова: фінанси підприємств, фінансова безпека, фактори загроз, система управління фінансовою безпекою, державне регулювання, системна криза.

Тульчинський Р.В., Кириченко С.А. НАПРАВЛЕННЯ ОБЕСПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗОПАСНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СИСТЕМНОГО КРИЗИСА НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В статье исследована сущность финансовой безопасности предприятий и определена ее сложная динамическая природа. Систематизированы и обобщены факторы влияния на финансовую безопасность предприятий путем деления на составляющие: внутренние, которые зависят непосредственно от предприятий; внешние – от текущего состояния национальной экономики и особенностей государственного регулирования. Обосновано дестабилизирующее влияние указанных факторов на обеспечение финансовой безопасности отечественных предприятий путем развернутого их анализа. Предложены направления обеспечения финансовой безопасности предприятий в условиях системного кризиса национальной экономики.

Ключевые слова: финансы предприятий, финансовая безопасность, факторы угроз, система управления финансовой безопасностью, государственное регулирование, системный кризис.

Tulchinskiy R.V., Kyrychenko S.O., DIRECTIONS OF FINANCIAL SECURITY PROVIDING ENTERPRISES UNDER SYSTEMIC CRISIS OF THE NATIONAL ECONOMY

This article explores the essence of financial security of the companies and determines its complex dynamic nature. There were systematized and generalized impacts on financial security companies by dividing the components, which depend directly from enterprises; external – depend from the current state of the national economy and the features state. The destabilizing factor was proved to effect on financial security ensuring by making their further analysis. Directions to ensure the financial security of enterprises in a systemic crisis of the national economy were named.

Keywords: finances of the companies, financial security, threat factors, system's of financial security control, government regulation, systemic crisis.

Постановка проблеми. У сучасних умовах системної кризи національного господарства виникає проблема зниження ефективності у забезпеченні економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки окремих підприємств у тому числі. Наразі найбільш вразливими є підприємства, які не мають відпрацьованої адаптивної системи управління фінансовою безпекою, особливо з точки зору мінімізації загроз зовнішнього середовища. Саме тому завдання забезпечення фінансової безпеки підприємств набувають своєї актуальності та практичної значущості. Їх вирішення є запорукою та вирішальною умовою підтримки та можливості забезпечення стабільного стратегічно-орієнтованого розвитку, що сприятиме досягненню цілей, поставлених як підприємствами, так і економікою загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сутності фінансової безпеки, дослідженню факторів загроз її забезпеченню, ризиків, що виникають при неефективній системі управління та її складових присвячено праці як іноземних, так і вітчизняних науковців. Серед них варто виділити роботи Е. Альтмана, Дж. Аргенті, О.І. Барановського, І.А. Бланка, М.М. Єрмошенка, С.М. Ілляшенка, Л.О. Лігоненко, Т.М. Мельника, Р. Тоффлера, О.О. Терещенко, Е.А. Уткіна, О.І. Хитрін та ін.

У той же час, незважаючи на постійний моніторинг вказаних питань, аналітичне обґрунтування вирішення ряду ключових проблемних блоків потребує свого подальшого дослідження. Серед таких варто зазначити діагностування факторів дестабілізуючого впливу на фінансову безпеку підприємств в умовах системної кризи національного господарства та напрямів її забезпечення.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування комплексу напрямів забезпечення фінансової безпеки підприємств в умовах системної кризи національного господарства. Задля досягнення мети необхідно: розмежувати фактори впливу на фінансову безпеку підприємства; визначити базові індикатори фінансової безпеки; визначити основні напрями забезпечення фінансової безпеки на рівні держави та підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взагалі, поняття «економічна безпека» пройшло чимало переосмислень її сутності, що пов'язано перш за все із зміною умов зовнішнього середовища та зміною факторів, які визначають процеси управління тощо.

Результати аналізу сутності фінансової безпеки свідчать про те, що найчастіше під нею розуміють підсистему соціально-економічної безпеки, яка спря-

мована на створення умов, вироблення механізмів протидії негативному впливу середовища на функціонування підприємства, формування механізмів швидкого реагування та адаптації до змін з метою усунення, попередження чи мінімізації настання негативних наслідків шляхом використання гнучких фінансових інструментів, раціонального використання фінансових ресурсів і оптимального управління фінансовим потенціалом у тісному зв'язку з іншими видами потенціалу (організаційним, техніко-технологічним, інтелектуально-інформаційним та ін.) [5, с. 6].

Фінансова безпека підприємства – це поняття, яке не просто відображає орієнтацію на створення умов, за яких підприємство мало б змогу планомірно розвиватися, зберігати свою фінансово-економічну стійкість, будучи максимально ліквідним та маючи змогу розширювати масштаби своєї діяльності, а і характеризує ступінь узгодження інтересів підприємства та його зацікавлених сторін [2, с. 243]. По суті, у процесі узгодження різновекторних інтересів підприємства та його стейкхолдерів (внутрішніх та зовнішніх) вибудовуються механізми щодо її ефективного забезпечення.

На забезпечення і підтримку фінансової безпеки впливає багато факторів. Вони можуть бути класифіковані за різними ознаками: напрямом впливу, ступенем сформованості, тривалістю, суб'єктами, можливістю управління і регулювання, наслідками, масштабами впливу, можливостями прогнозування, інтересами, джерелами виникнення та ін. [4, с. 20]. Також вони можуть розглядатися як фактори внутрішнього та зовнішнього середовища і саме така класифікація, на наш погляд, є первинною по відношенню до забезпечення саме фінансової безпеки.

До внутрішніх факторів належать кваліфікація та навички вищого керівництва підприємства; професіоналізм персоналу фінансово-економічних підрозділів; юридичне забезпечення; експертиза договорів і контрактів підприємства; система внутрішнього контролю; касова, митна і платіжна дисципліни; а також стратегія підприємства, рівень протидії шахрайству тощо.

До зовнішніх факторів відносять: законодавчу та нормативну базу, що регулює господарську діяльність; права захисту підприємців; платоспроможність дебіторів; коливання попиту та пропозиції на ринку; діяльність державних органів та органів місцевого самоуправління; активність кредиторів з точки зору вимоги боргів; ефективні ділові відносини з кредитною системою (здатність та можливість залучати кредитні ресурси за мінімальною ціною); надійність партнерів та інших контрагентів; платоспроможність споживачів; «правила гри» на ринку; рівень монополізації; рівень тінізації економіки та ін. [1; 9, с. 232].

Крім того, оскільки фінансова безпека підприємств тісно пов'язана з фінансовою безпекою держави, особливо, якщо мова йде про експорто-орієнтовані підприємства, підприємства з іноземними інвестиціями, спільні підприємства з урахуванням їх діяльності у міжнародній економіці, то варто серед зовнішніх факторів виділяти також безпеку інвестицій, фактори міжнародного фінансового ринку, стан грошово-кредитної системи, збалансованість (чи незбалансованість) бюджету, його дефіцит, державний борг країни, стан податкової системи і особливості податкового процесу тощо.

Після розподілу факторів впливу на фінансову безпеку підприємства їх, на наш погляд, доцільно поділяти на такі, що залежать від підприємства або від економічної системи та державного регулювання.

Вказані фактори також можуть розглядатися як стабілізуючі (чинять позитивний вплив на фінансову безпеку), так і як дестабілізуючі (несуть загрози фінансовій безпеці). Якщо визначити можливість підприємства впливати на фактори, що можуть нести загрозу фінансовій безпеці, то прямо такий вплив може бути реалізований лише на ті фактори, що залежать від підприємства як шляхом їх недопущення так і шляхом мінімізації та усунення небажаних наслідків. Загрози ж, які ідуть від економічної системи та державного регулювання, є фактично

Таблиця 1

Базові індикатори фінансової безпеки підприємства

Показники	Порогові значення	Примітки
Коефіцієнт покриття	1,0	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Коефіцієнт автономії	0,3	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Рівень фінансового левериджу	3,0	Значення показника повинно бути не більше за порогові
Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати	3,0	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Рентабельність активів	Інф.	Значення показника повинно бути не менше за порогові ($I_{\text{инф}}$ – індекс інфляції)
Рентабельність власного капіталу	15 %	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Середньозважена вартість капіталу	Рентабельність інвестицій	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Показник розвитку компанії	1,0	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року < 30 %; Кредити, строком більше 1 року < 70 %	Значення показника повинно бути не менше за порогові
Показники диверсифікації	10 %	Значення показника повинно бути не більше за порогові
Темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи росту прибутку > темпів росту реалізації продукції > темпів росту активів	
Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості	Період обороту дебіторської заборгованості > період обороту кредиторської заборгованості	

Джерело: складено на основі [2; 7, с. 12]

нерегульованими або ж слабо регульованими з боку підприємства. Їх можна передбачати та вчасно адаптуватися до них, формувати заходи щодо мінімізації негативних наслідків впливу. Наразі зазначені фактори також можна розглядати як носії загроз, що створюють небезпеку для вітчизняних підприємств. Серед них насамперед варто виділити ті, що йдуть від економічної системи та державного регулювання.

Важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємств відіграють внутрішні фактори. Вони можуть бути кількісно проаналізовані через індикатори фінансової безпеки підприємства, що наведені у таблиці 1.

Зазначені індикатори дають можливість характеризувати фінансову безпеку через: рівень забезпеченості необхідними засобами для фінансування інвестиційних проектів; ступінь нормалізації фінансових потоків та розрахункових відносин; характер фінансового стану підприємства; ступінь стійкості відносин з фінансовими партнерами (інвесторами, банками тощо); ступінь захищеності інтересів акціонерів; забезпечення фінансових умов для активізації діяльності підприємства; рівень контролю внутрішніх та зовнішніх фінансових ризиків не лише з позицій функціонування фінансової системи підприємства, а також і з позицій впливу на неї параметрів зовнішнього середовища [7, с. 12].

За більшістю вказаних індикаторів, як свідчить аналіз статистичних даних, вітчизняні підприємства мають негативні показники. Ситуація ускладнюється ще і досить непродуктивною практикою банкрутств і оздоровлення підприємств. За даними рейтингу легкості ведення бізнесу за показниками «закриття бізнесу» Україна посідає одну з найнижчих позицій [6].

Дуже важливого значення, на наш погляд, при забезпеченні фінансової безпеки набувають і питання

протидії корпоративному шахрайству та корупції. За показниками корпоративного шахрайства та методиками боротьби з ним Україна посідає одні з найгірших позицій серед країн Європи. Особливо випадки корпоративного шахрайства активізувалися в останні роки. Так, за даними PwC, у 2011 р. з корпоративним шахрайством зіткнулися 36% українських компаній, а на початок 2014 р. – понад 60%. За цим показником Україна поступається тільки ПАР (69%) [8].

З урахуванням визначених зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на фінансову безпеку підприємства можна визначити основні напрями її забезпечення в сучасних умовах. По-перше, по відношенню до зовнішніх факторів впливу варто вказати на необхідність удосконалення системи і практик державного регулювання, що має забезпечити поступове відновлення економіки країни та підприємств. Насамперед мова йде про реальне запровадження декларованих антикорупційних практик, забезпечення відкритості інститутів з метою зменшення випадків зловживання владою, чорного лобізму, перенесення політичної гри на економічні процеси, запровадження індикаторів ефективності роботи уряду на основі реалізації пропонованих реформ з відповідними нормами відповідальності, удосконалення законодавства щодо захисту прав власності.

По-друге, не менше уваги варто приділити запровадженню кодексів та дієвих механізмів боротьби з корпоративним шахрайством і корупцією. Такі заходи дадуть можливість вибудувати єдину систему контролю забезпечення фінансової безпеки. Доцільно у процесі контролю брати до уваги і координувати процеси ухилення від сплати податків, несплати податків через втрату ліквідності та відсутність податкової бази, порушення касової та платіжної дисципліни, незадовільний стан рахунків з контрагентами тощо.

Якщо казати про внутрішні фактори забезпечення фінансової безпеки підприємства, то на рівні підприємств, на наш погляд, для зниження негативного впливу зовнішніх факторів та протидії внутрішнім загрозам фінансовій безпеці підприємствам необхідно, перш за все, вибудувати та підтримувати функціонування системи управління фінансовою безпекою, яка здатна буде адаптуватися до змін у середовищі, їх ідентифікації, координації та контролю, модель якої представлена на рисунку 1.

Управління фінансовою безпекою має носити стратегічно орієнтований антикризовий характер та бути реалізоване у планах, програмах, бюджетах, контрактній та іншій роботі.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, процес забезпечення фінансової безпеки підприємства має включати аналіз загроз негативних дій щодо політико-правової економічної безпеки (стан економіки і державного регулювання); оцінку поточного стану фінансової безпеки та ефективності запобігання можливій шкоді від різнома-

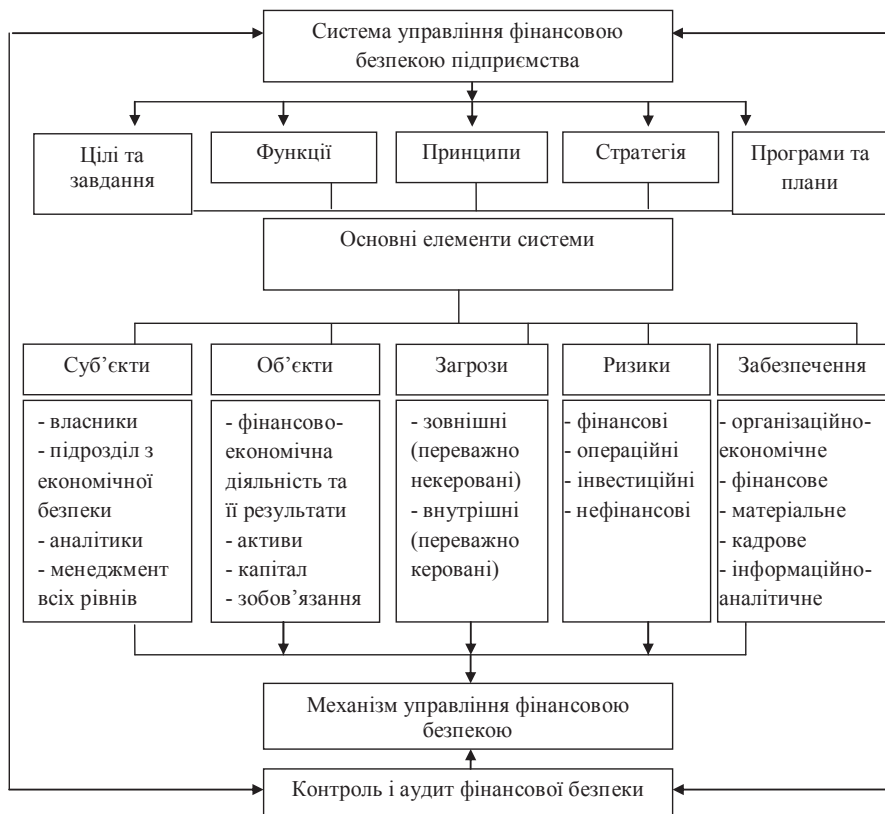

Рис. 1. Модель системи управління фінансовою безпекою підприємства (уточнено на основі [3; с. 2])

нітних факторів; планування комплексу заходів із забезпечення фінансової безпеки та розробку рекомендацій відносно його реалізації.

Вироблення таких механізмів може бути здійснене у першу чергу за рахунок активної участі самих підприємств, які для цього мають формувати комплексні адаптивні системи управління фінансовою безпекою. Вони мають бути спрямованими на ефективну взаємодію підприємства та зовнішнього середовища, оскільки саме у зовнішньому середовищі наразі формуються найбільш серйозні загрози фінансовій безпеці підприємства.

Однак не менш важливою є більш активна участь держави у процесі захисту підприємства від фінансових загроз. Основними її інструментами мають стати удосконалення та приведення до міжнародних стандартів нормативної бази, яка була б спрямована на зменшення рівня тінізації економіки, втручання у діяльність фінансово-банківської системи з метою створення ефективного інвестиційного середовища, удосконалення та забезпечення прозорості бюджетного процесу, руху матеріальних і грошових потоків тощо.

Усе це дозволить поступово зняти напруження з фінансової сфери, яка на сьогоднішній день перебуває у відчутній кризі, сформувати потужний потенціал гарантування і підтримки фінансової безпеки та забезпечити поступові умови для виходу з кризового стану вітчизняних підприємств різних сфер та форм власності.

УДК 330.341.2

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амосов О.Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.problecon.com/pdf/2011/4_0/76_80.pdf.
2. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства : [Текст] / І.А. Бланк. – 2-ге вид. – К. : Эльга, 2009. – 776 с.
3. Загорільська Т.Ю. Фінансова безпека підприємства як об'єкт управління : [Текст] / Т.Ю. Загорільська // Наукові праці ДонНТУ. Серія Економіка. – 2006. – № 103. – С. 1-4.
4. Запорожцева Л.А. Фінансова безпека підприємства при переході на МСФО : [Текст] / Л.А. Запорожцева // Міжнародний бухгалтерський облік. – 2011. – № 36 – С. 20-21.
5. Кіров А.В. Фінансова безпека як умова фінансової стійкості фірми : [Текст] / А.В. Кіров // Фінансовий вісник: фінанси, податки, страхування, бухгалтерський облік. – 2010. – № 6. – С. 5-8.
6. Місця країн у глобальному рейтингу конкурентоспроможності за основними показниками 2013–2014 рр. [Електронний ресурс] : World Economic Forum. – Режим доступу : <http://fr.slideshare.net/andrewwilliamsjr/world-economic-forum-globa-l-competitivenessreport-201314>.
7. Парфенова Т.А. Фінансова безпека підприємства: системний підхід : [Текст] / Т.А. Парфенова // Консультант. – 2011. – № 15 – С. 11-14.
8. Рижов О.В. Вклад українців у своїх роботодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/economics/business/ukraincy-ukrali-u-svoih-rabotodateley-55-mrld-554767.html>.
9. Фінансова безпека підприємства – провідна складова економічної безпеки та засіб попередження кризи підприємств : [Текст] / Ю.І. Васюкова // Наука й економіка. – 2014. – С. 230-234.

Турило А.А.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аналізу, аудиту
та адміністрування підприємств ГМК
Криворізького національного університету*

РІВЕНЬ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА

У науковій статті відображено актуальну проблему конкурентного розвитку вітчизняних підприємств. Досліджено зміст категорій «конкурентоспроможність підприємства» і «конкурентоздатність підприємства». Надано класифікацію видів конкурентності підприємства з інноваціями.

Ключові слова: підприємство, потенціал, конкурентність підприємства, види конкурентності, інноваційний розвиток.

Турило А.А. УРОВЕНЬ КОНКУРЕНЦИИ И ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

В научной статье отражена актуальная проблема конкурентного развития отечественных предприятий. Исследовано содержание категории «конкурентоспособность предприятия». Предложена классификация видов конкурентности предприятия с инновациями.

Ключевые слова: предприятие, потенциал, конкурентоспособность предприятия, виды конкуренции, инновационное развитие.

Turylo A.A. COMPETITION AND INNOVATION ENTERPRISE DEVELOPMENT

In the scientific article reflects actual problem of competitive domestic enterprises. The content categories of «competitiveness» and «competitive enterprise.» Courtesy classification of competitive enterprises with innovation

Keywords: enterprise, potential, competitive enterprises, types of competitive, innovative development.

Постановка проблеми. Сучасна стадія розвитку господарства країни і його основних галузей характеризується нестабільністю, мінливістю зовнішнього середовища, недостатнім рівнем конкурентоспроможності підприємств і їх продукції. На складний фінансово-економічний стан підприємств та рівень їх конкурентоспроможності суттєво впливають сучасний соціально-економічний стан в Україні та значна обмеженість у зовнішніх та внутрішніх інвестиційних ресурсах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність конкуренції досліджували такі відомі вчені, як: М. Портер, О. Амоша, Т.О. Зогорна, Р.А. Фатхутдінов, Г.Л. Азоев та багато ін.

Постановка завдання. Мета дослідження – визначити види конкурентності підприємства і їх зв'язок з інноваційним розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємства всіх галузей народного господарства розуміють всю необхідність розвиватися на засадах ефек-